DOI: 10.34616/143584

Rozdział 5a

Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis

Agnė Tvaronavičienė
Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Rokas Uscila
Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

I. Įvadas

Vienas iš svarbiausių veiksnių mediacijos sėkmei yra mediatoriaus žinios, gebėjimai ir asmeninės savybės, kurių dėka ginčo šalims suteikiama jų tarpusavio komunikaciją lengvinanti ir susitarimams pasiekti reikalinga parama. Natūralu, kad ginčo šalims mediatoriaus pagalba reikalinga tik tada, kai jų savarankiškas individualus bendravimas tampa sudėtingu ar net neįmanomu. Tačiau, kad ir kaip valstybėje būtų palaikoma, skatinama ir viešinama mediacija, kaip efektyvi priemonė susitarti taikiai, galiausiai šios paslaugos kokybės ir vertės ginčo šalims matu tampa mediatoriaus kompetencija. Tik suteikus ginčo šalims realią pagalbą ir padėjus pasiekti abipusio jų interesų patenkinimo, mediacija įgyja visuomenės palaikymą, o mediatoriai – šio instituto vystymui būtiną pasitikėjimą.

Nors prielaidų mediatoriaus profesijos formavimuisi buvo ir anksčiau, realiai ši veikla įgijo profesijos statusą tik 2019 m. sausio 1d. įsigaliojus naujajai Mediacijos įstatymo redakcijai[1]. Šiuo teisės aktu buvo įtvirtintas naujas teisingumo politiką šalyje įgyvendinančios Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos iniciatyva sukurtas mediacijos civiliniuose ginčuose modelis. Šis modelis remiasi mediatorių kvalifikuotos veiklos principu, nes pirmą kartą įstatymo lygiu buvo įtvirtinti konkretūs kvalifikaciniai reikalavai asmenims, siekiantiems teikti mediacijos paslaugas. Šio teisės akto 2 straipsnio 3 dalyje taip pat buvo įtvirtinta, kad mediatoriaus veikla, išskyrus teisėjų vykdomą

[1] Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). *TAR*, 2017-12053. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

teisminę mediaciją, yra profesinė veikla, o 4 straipsnio 1 dalyje griežtai nurodyta, kad mediacijos paslaugas gali teikti tik mediatorius, įrašytas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą (išskyrus laikiną mediacijos paslaugų teikimų Lietuvoje asmenų, kuriems pagal Europos Sąjungos valstybės ar Europos ekonominės erdvės valstybės teisės aktus leidžiama teikti mediacijos paslaugas). Taigi, neteisminėje mediacijoje Lietuvoje pirmą kartą iš rinkos modelio perėjo prie sąrašo modelio, tuo pačiu atsakomybę už mediatorių kvalifikaciją perkeliant nuo mediacijos klientų ant valstybės pečių.

Lietuvos patirtis rodo, kad mediacija šalyje pradėta taikyti plačiau po to, kai įstatymų leidėjas detalizavo mediacijos teisinį reguliavimą, nustatė aiškius kvalifikacinius reikalavimus mediatoriams bei įtvirtino privalomą mediacijos taikymą šeimos ginčuose. Neabejotinai kvalifikacinių reikalavimų mediatoriams nustatymas nuo 2019 m. sausio 1 d. bei privalomosios mediacijos šeimos ginčuose taikymas nuo 2020 m. sausio 1 d. mediatoriaus veikla sudomino didelį ratą žmonių, kurie pradėjo aktyviai mokytis mediacijos ir siekti mediatoriaus statuso. Taip pat, sąrašo modelio taikymas pasitarnavo ir stiprinant visuomenės pasitikėjimą mediatoriais, nes besiginčijančios šalys gali rinktis mediatorius iš sąrašo ir būti tikros, kad visi jie yra atitinkantys bent minimalius kvalifikacinius reikalavimus, kas sukelia pagrįstą lūkestį, kad paslauga bus suteikta kokybiškai.

Šiame straipsnyje pristatomas Lietuvos pasirinktas mediatorių kvalifikacijos vertinimo modelis bei apžvelgta Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo formavimo patirtis bei jo sandara. Didžiausias dėmesys skiriamas mediatoriaus kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos, taip pat empirinio tyrimo duomenų pristatymui, t. y. 2019-2021 m. I pusmetį vykusių egzaminų rezultatų analizei. Straipsnio autoriai atliko kiekybinį tyrimą, kurio metu surinko, susistemino ir išanalizavo statistinius duomenis apie egzaminą laikiusiųjų asmenis bei jų pasiektų rezultatų įvertinimą. Panaudodami savo ekspertines žinias bei patirtį[2], autoriai apibendrino dažniausiai pastebimas egzaminą laikančiųjų asmenų klaidas bei neišlaikiusiųjų žodinės dalies įgūdžių trūkumus. Straipsnis skirtas supažindinti užsienio šalių mediacijos ekspertus su Lietuvos patirtimi formuojant profesionalių mediatorių korpusą ir paskatinti juos tobulinti savo valstybės teisinį reguliavimą remiantis pasiteisinusia gerąja praktika ir išvengiant klaidų, kurios buvo padarytos Lietuvoje.

II. Mediatoriaus profesijos Lietuvoje raida

Lietuvoje mediatoriaus profesija pradėjo formuotis palengva. Visų pirma, susipažinę su pažangia užsienio valstybių praktika Lietuvos teisės, psichologijos ir komunikacijos krypties mokslininkai pradėjo domėtis šia alternatyva teismui ir ją propaguoti savo

[2] Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė yra Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos pirmininkė. Prof. dr. Rokas Uscila 2019-2021 m. buvo Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos narys.

moksliniuose darbuose[3]. Jais sekė ir praktikai, pradėdami tokią paslaugą siūlyti visuomenei. Tačiau tokios iniciatyvos buvo paremtos tik užsienio patirtimi bei suvokimu, kad taikesnis ginčų sprendimas yra tvaresnis. Deja, visuomenė dar nebuvo pasirengusi požiūrio į ginčo sprendimą keitimui, buvo įpratusi spręsti teisinius ginčus teismuose, o dėl pažangių civilinio proceso teisinio reguliavimo pokyčių[4] dar vis pratinosi prie kitų teisminių ginčų sprendimo naujovių.

Pirmoji, reali prielaida mediatoriaus profesijos formavimuisi Lietuvoje, buvo Teisėjų tarybos inicijuotas ir 2005 m. viename iš Lietuvos apylinkės teismų pradėtas vykdyti bandomasis teisminės mediacijos projektas[5], kuris 2014 m. išsiplėtė visos šalies mastu ir teisminė mediacija tapo prieinama visuose Lietuvos teismuose. Nors skaitine išraiška teisminės mediacijos procesų Lietuvoje nuo pat taikymo pradžios iki dabar yra santykinai mažai, pradėtas formuoti teismo mediatorių sąrašas greitai pildėsi[6]. Galimybė realiai save išbandyti teisminės mediacijos procesuose skatino mediacijos entuziastus ieškoti galimybių mokytis mediacijos, kas sukūrė mediacijos mokymų paklausą. Tam, kad tapti teismo mediatoriumi buvo taikomi neaukšti kvalifikaciniai reikalavimai. Teisėjų tarybos patvirtinto Teismo mediatoriaus statuso suteikimo ir jo panaikinimo asmenims tvarkos aprašo 6 punkte[7] buvo nustatyta, kad teismo mediatorius turi atitikti šiuos reikalavimus: būti

[3] Pavyzdžiui, Ilona Michailovič (2000). Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. Teisė, 35:69-79. Pasiekiama internete: http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185453063/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.); Rolandas Taraškevičius (2002). Could mediation as one of the most important ADR forms exist under today's law in Lithuania? *International Journal of Baltic Law*, 1:144-161; Daiva Petrylaitė (2003). Tarpininkavimas sprendžiant kolektyvinius darbo ginčus. *Jurisprudencija*, 40(32):33-40. Pasiekiama internete: https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3440/3235 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.); Jolanta Sondaitė (2004). Mediacijos stilių lyginamoji analizė. *Socialinis darbas*, 3(2): 114-118. Pasiekiama internete: https://ojs.mruni.eu/ojs/social-work/article/view/2172/1973 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.); Natalija Kaminskienė (2005). Civilinių ir komercinių ginčų alternatyvus sprendimas. Jurisprudencija, 69(61):74-80. Pasiekiama internete: https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3050/2851 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[4] 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (*Valstybės žinios*, 2002-04-06, 36-1340. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr, žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.). Šis teisės aktas esmingai skyrėsi nuo iki tol galiojusio, nes, pavyzdžiui, numatė aktyvesnį teisėjų vaidmenį procese, pirmą kartą Lietuvoje įtvirtino teisminio sutaikymo institutą, kas sukūrė prielaidas vėlesniam teisminės mediacijos taikymui

[5] Plačiau apie tai žiūrėti: Natalija Kaminskienė (2010). Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? Socialinis darbas, 9(1): 54-63. Pasiekiama internete: https://www.arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2014/08/6-Teismin-mediacija-Lietuvoje.-Quo-vadis.pdf (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[6] 2018 m. pabaigoje (paskutiniai metai iki naujosios Mediacijos įstatymo redakcijos, nustačiusios kvalifikacinius reikalavimus mediatoriams ir įrašymo į Lietuvos mediatorių sąrašą tvarką, įsigaliojimo dienos) teismo mediatoriaus statusą turėjo 469 asmenys (iš jų 83 teisėjai): 110 vyrų ir 359 moterys (Nacionalinė teismų administracija (2019). Teisminės mediacijos komisijos 2018 m. veiklos ataskaita. Pasiekiama internete: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/04/teismines-mediacijos-komisijos-2018-m-veiklos-ataskaita.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[7] Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 13P-124-(7.1.2) „Dėl teismo mediatoriaus statuso suteikimo ir jo panaikinimo asmenims tvarkos aprašo patvirtinimo". *TAR*, 13705. Pasiekiama internetu: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/003704404d9c11e4b528d60fe2983631?jfwid=-vfaplyls2 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

nepriekaištingos reputacijos; turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą; būti išklausęs ne trumpesnius kaip 32 akademinių valandų mokymus mediacijos tema ir turėti mediatoriui reikiamų asmeninių ir dalykinių savybių, kurios buvo tikrinamos motyvacinio pokalbio su specialia komisija metu. Deja, lūkestis tapus teismo mediatoriumi įgyti galimybę realiai savo mediacijos žinias ir įgūdžius pritaikyti praktikoje išsipildė tik nedidelei daliai asmenų, įrašytų į teisminės mediacijos sąrašą. Pirma, teisminės mediacijos procesų iki šiol nėra vykdoma daug[8]. Antra, absoliučia dauguma atvejų medijuoti teisminiuose ginčuose buvo skiriami mediatoriai teisėjai. Pavyzdžiui, 2020 m. iš 516 bylų tik 52 bylose mediatoriais buvo paskirti mediatoriai ne teisėjai. Tai daugiausiai buvo advokatai, advokatų padėjėjai, teisėjų padėjėjai, psichologai ir kitų specialybių atstovai. Likusiais atvejais medijavo mediatoriai teisėjai. Identiška situacija buvo stebima ir ankstesniais laikotarpiai.

2008 m. liepos 15 d., įgyvendinant Europos Sąjungos Mediacijos direktyvą[9], Lietuvoje buvo priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas[10]. Šis teisės aktas įtvirtino neteisminės mediacijos civiliniuose ginčuose taikymo teisinius pagrindus, tačiau nenustatė jokių kvalifikacinių reikalavimų mediatoriams. Kalbant apie mediatoriams taikomus reikalavimus, šiame įstatyme buvo galima rasti tik keletą nuostatų, susijusių su mediatoriaus nešališkumu, bet ne su jų kvalifikaciją. Pavyzdžiui, įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje buvo nurodyta, kad „Taikinimo tarpininkas ginčo šalių atžvilgiu turi veikti nešališkai. Taikinimo tarpininkas gali priimti pasiūlymą pradėti taikinamąjį tarpininkavimą arba tęsti pradėtą taikinamąjį tarpininkavimą tik tuo atveju, jeigu jis informavo ginčo šalis apie jam žinomas aplinkybes, kurios gali kelti abejonių dėl jo nešališkumo, ir jeigu ginčo šalys sutiko, kad jis vykdytų taikinamąjį tarpininkavimą", o 5 dalyje nustatyta, kad „Taikinimo tarpininkas privalo pateikti ginčo šalims informaciją apie savo išsilavinimą ir patirtį", 6 dalyje atitinkamai buvo pažymėta, kad „Taikinimo tarpininkas negali būti arbitru arba teisėju tame pačiame ginče, kuriame vykdė ar vykdo taikinamąjį tarpininkavimą,

[8] Teisminės mediacijos procesai 2012 m. vyko 17 bylose, 2013 m. – 37 bylose, 2014 m. – 53 bylose (Nacionalinė teismų administracija (2015). Teisminės mediacijos procesų 2014 m. apibendrinimas. Pasiekiama internete: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/03/scan.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.), 2015 m. – 123 bylose, 2016 m. – 313 bylose, 2017 m. – 540 bylose, 2018 m. – 483 bylose (Nacionalinė teismų administracija (2019). Teisminės mediacijos komisijos 2018 m. veiklos ataskaita. Pasiekiama internete: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/04/teismines-mediacijos-komisijos-2018-m-veiklos-ataskaita.pdf (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.)), 2019 m. – 533 bylose, 2020- 516 bylose (Nacionalinė teismų administracija (2021). Teisminės mediacijos komisijos 2020 m. veiklos ataskaita. Pasiekiama internete: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/tmk-ataskaita_2020.pdf (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.)). Palyginimui, Lietuvos bendrosios kompetencijos teismuose pirmąja instancija 2020 m. buvo išnagrinėtos 151 181 civilinės bylos (Nacionalinė teismų administracija (2021). Lietuvos teismų veiklos rezultatai 2020. Pasiekiama internete: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/teismai2021-g.pdf (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.)).

[9] Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EC „Dėl kai kurių mediacijos civiliniuose ir komerciniuose ginčuose aspektų". OJ L 136, 24. 5. 2008.

[10] Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (2008). Valstybės žinios, 87-3462. Pasiekiamas internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294?jfwid=-robscjvu5 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

išskyrus atvejus, kai ginčo šalys raštu susitaria skirti taikinimo tarpininką arbitru ir šis tam neprieštarauja. Be to, taikinimo tarpininkas negali būti nė vienos ginčo šalies advokatu ar kitu atstovu tame pačiame ginče, kuriame vykdė ar vykdo taikinamąjį tarpininkavimą"[11]. Taigi, galiojusi įstatymo redakcija reikalavimus kėlė tik mediatoriaus nešališkumui, bet ne jo paties kvalifikacijai.

Galima teigti, kad tai, jog mediatoriams nebuvo nustatyti kvalifikaciniai reikalavimai ar kaip nors kitaip reguliuojama mediatorių paslaugų teikimo rinka, mediacijos žinomumas visuomenėje ir paklausa išliko minimalūs, tad Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo priėmimas esmingai nepaskatino mediatoriaus profesijos ir praktikos formavimosi. Vis dėlto negalima neigti to, kad mediacijos ekspertų iniciatyvumas tik augo. Nuolat buvo vykdomi moksliniai tyrimai šia tematika, vykdomi nacionaliniai ir tarptautiniai projektai, vyko konferencijos ir seminarai.

Viešosios politikos teisingumo srityje formavimo ir įgyvendinimo subjektai palaikomi šalies aukštųjų mokyklų bei nevyriausybinių organizacijų, matydami vangią mediacijos plėtrą, ir toliau ieškojo būdų kaip skatinti mediacijos taikymą. 2015 m. rugsėjo 17 d. teisingumo ministras patvirtino Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją (toliau – Koncepcija)[12], kurioje didelis dėmesys buvo skiriamas mediatorių kvalifikacijos vertinimui. Koncepcijos 56 punkte buvo kalbama apie būtinybę nustatyti papildomus reikalavimus mediacijos paslaugų teikimui. 57 punkte siūloma svarstyti, kad taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) paslaugas, kurios būtų teikiamos valstybės organizuojamuose projektuose ar apmokamos iš valstybės lėšų, galėtų teikti tik tie asmenys, kurie yra įrašyti į mediatorių sąrašą. 58 punkte buvo pateiktas siūlomas kvalifikacinių reikalavimų mediatoriams sąrašas[13]. Koncepcijoje išdėstyti siūlymai su minimaliomis korekcijomis buvo perkelti į naująją Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo redakciją, kuri buvo priimta 2017 m. Nauja redakcija taip pat buvo pakeistas įstatymo pavadinimas į Mediacijos įstatymą[14]. Šiame teisės akte buvo įtvirtintas naujas ir iki tol Lietuvoje netaikytas mediatorių kvalifikacijos užtikrinimo modelis, kuris bus pristatytas kituose šio straipsnio skyriuose.

[11] Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (2008). Valstybės žinios, 87-3462. Pasiekiamas internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294?jfwid=-robscjvu5 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[12] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo". TAR, 13939. Pasiekiamas internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?jfwid=-fxdp6ur6 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[13] *Ibidem.*

[14] Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). TAR, 2017-12053. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

III. Lietuvoje taikomas mediatorių kvalifikacijos vertinimo modelis

1. Reikalavimai mediatorių kvalifikacijai Lietuvoje

2017 m. priėmus naująją Mediacijos įstatymo redakciją[15], jos įsigaliojimas buvo numatytas nuo 2019 m. sausio 1 d. (nuostatos dėl privalomosios mediacijos – nuo 2020 m. sausio 1 d.). Pasirengimo naujosios redakcijos įsigaliojimui laikotarpiu buvo parengti įstatymą detalizuojantys poįstatyminiai teisės aktai.

Naujosios Mediacijos įstatymo redakcijos 6 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinti kvalifikaciniai reikalavimai asmenims, norintiems būtų įrašytais į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Nustatyti tokie reikalavimai: aukštasis universitetinis išsilavinimas; ne trumpesnių kaip 40 akademinių valandų mokymų mediacijos tema ne anksčiau kaip prieš penkerius metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą dienos išklausymas, mediatorių kvalifikacinio egzamino išlaikymas bei nepriekaištinga reputacija. To paties straipsnio 4 dalyje nustatytos išimtys. Visų pirma, specialios sąlygos tapti mediatoriais yra sudarytos teisėjams. Jiems netaikomas nei mokymų išklausymo, nei egzamino laikymo reikalavimas. Teisėjai, turintys trejų metų teisėjo darbo patirtį ir išklausę ne trumpesnius kaip 16 akademinių valandų įvadinius mokymus mediacijos tema gali būti įrašyti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Tokia pati lengvata taikoma ir socialinių mokslų daktaro laipsnį turintiems asmenims, kurie per paskutinius trejus metus vedė mokymus mediacijos tema, kurių bendra trukmė – ne mažiau kaip 100 akademinių valandų. Kvalifikacinio egzamino laikymo reikalavimas netaikomas advokatams, antstoliams ir notarams, turintiems trejų metų atitinkamai advokato, antstolio arba notaro darbo patirtį.

Taip pat Mediacijos įstatymo 8 straipsnyje numatyta mediatorių kvalifikacijos tobulinimo tvarka. Visi mediatoriai, įrašyti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, turi pareigą tobulinti savo kvalifikaciją ir kas penkeri metai pateikti Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai, kuri yra atsakinga už Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo administravimą, kvalifikacijos tobulinimą įrodančius dokumentus.

2. Institucijos atsakingos už mediatorių kvalifikacijos vertinimą ir Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo administravimą

Efektyvus mediatorių kvalifikacijos vertinimas ir vėlesnė jos tobulinimo priežiūra reikalauja aiškaus institucinio modelio. Kitaip tariant, valstybėje turi būti paskirtos institucijos vykdančios mediatorių kvalifikacijos vertinimą. Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 3 straipsniu, svarbiausios mediacijos civiliniuose ginčuose valdymo institucijos yra Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Teisėjų taryba ir Valstybės garantuojamos teisinės

[15] Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). TAR, 2017-12053. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

pagalbos tarnyba. Kalbant apie mediatorių kvalifikacijos vertinimą, svarbiausia iš jų yra Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba, nes ji *inter alia* sudaro ir tvarko Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą bei organizuoja mediatorių kvalifikacinį egzaminą. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba dėl teismo mediatorių (kuriais būti gali tik teisėjai) kvalifikacijos vertinimo ir jų įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą nesprendžia. Už šią veiklą yra atsakinga Teisėjų taryba. Įgyvendinant teismų autonomijos principą, Teisėjų taryba pati nustato reikalavimus teisėjams, pageidaujantiems vykdyti mediatorių veiklą, mediatoriaus statuso suteikimo ir panaikinimo teisėjams tvarką, nustato teisėjų, kuriems suteiktas mediatoriaus statusas, sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarką, užtikrina teisėjų kvalifikacijos kėlimą mediacijos srityje.

Greta paminėtų mediacijos civiliniuose ginčuose valdymo subjektų Mediacijos įstatymo 11 straipsnis numato ir kitą svarbų subjektą – Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisiją[16]. Ši komisija veikia pagal teisingumo ministro patvirtintus nuostatus[17]. Tai visuomeninio pobūdžio komisija, kurios nariams už darbą yra apmokama Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų ir komisijų narių darbo apmokėjimo įstatymo[18] nustatyta tvarka.

Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisiją trejiems metams iš penkių narių sudaro Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Po vieną atstovą skiriama iš Teisėjų tarybos, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, mediatorius vienijančių organizacijų, du atstovai skiriami iš mokslo ir studijų institucijų. Komisijos pirmininką ir Komisijos pirmininko pavaduotoją iš Komisijos narių skiria teisingumo ministras[19]. Šiuo metu paraleliai dirba net dvi komisijos. 2019 m. dėl didelio egzaminą laikyti pageidaujančių asmenų skaičiaus viena komisija nebepajėgė užtikrinti operatyvaus egzaminavimo. Todėl teisingumo ministro įsakymu buvo sudarytos dvi komisijos, kurios sėkmingai bendradarbiaudamos tęsia savo veiklą.

3. Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas

Kaip jau buvo minėta, Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas pradėtas pildyti nuo 2019 m. sausio 1 d. Iki 2021 m. liepos 1 d. į Lietuvos mediatorių sąrašą buvo įrašyti 591

[16] Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). TAR, 2017-12053. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[17] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo". TAR, 21997. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[18] Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų ir komisijų narių darbo apmokėjimo įstatymas. TAR 2019-20628. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c6dd7dc2e23411e6be918a531b2126ab/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[19] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo". TAR, 21997. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

mediatoriai[20]. Tam, kad būti įrašytu į šį sąrašą, asmuo turi pateikti kvalifikacinių reikalavimų atitiktį patvirtinančius dokumentus Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai. Lietuvos mediatorių sąrašas skelbiamas viešai informacinėje sistemoje TEISIS, kuri yra skirta valstybės garantuojamai teisinei pagalbai ir mediacijai administruoti.

Lietuvos mediatorių sąraše pateikiami duomenys apie kiekvieną mediatorių. Tai jo vardas ir pavardė, specializacija, veiklos teritorija, teikiamų mediacijos paslaugų rūšis ei darbo kalbos. Kiekvienas mediatorius turi galimybė savo kortelėje pateikti ir savo kontaktinius duomenis, informaciją, ar jis yra išlaikęs kvalifikacinį egzaminą bei informaciją ar jis yra sudaręs sutartį dėl mediacijos paslaugų teikimo su Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Taip pat yra galimybė pateikti ir išsamesnį gyvenimo aprašymą.

Sistemiškai peržiūrėjus Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, galima konstatuoti, kad lyties požiūriu sąraše šiai dienai jame dominuoja moterys. Iš 591 mediatorių, tik 111 yra vyrai (19 procentų). Darbo kalbų požiūriu, visi sąraše įrašyti mediatoriai yra pasirengę teikti paslaugas valstybine lietuvių kalba. Papildomai net 128 mediatoriai gali medijuoti rusų kalba, 76 angliškai, 8 prancūziškai, 7 vokiškai, 4 lenkiškai ir 1 itališkai[21].

Visi mediatorių sąraše įrašyti mediatoriai turi turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą (tai vienas iš kvalifikacinių reikalavimų). Teisinį išsilavinimą turi didžioji dalis mediatorių. Iš jų didelę dalį sudaro klasikinių teisinių profesijų atstovai sudaro ženklią dalį. Daugiausiai tai advokatai, šiek tiek mažiau teisėjų, notarų ir antstolių. Kitos nei teisė krypties išsilavinimą turi mažuma mediatorių. Tai psichoterapeutai, psichologai, socialiniai darbuotojai, pedagogai, vadybininkai ir kitų specialybių atstovai. Akivaizdu, kad nepaisant to, jog buvo dedamos pastangos neriboti galimybės mediacijos paslaugas teikti įvairių sričių išsilavinimą turintiems asmenims (nebuvo keliamas teisinio išsilavinimo reikalavimas), Lietuvoje mediatorių korpuse ryškiai dominuoja teisininkai. Tai rodo, kad mediatoriaus profesija nėra populiari neteisininkų tarpe. Mediatorių kvalifikacinių reikalavimų išimtys, taikomos klasikinių teisinių profesijų atstovams (teisėjas, advokatams, notarams ir antstoliams) šį dominavimą tik sustiprina. Turint omenyje tai, kad 2019-2021 m. liepos 14 d. mediatorių kvalifikacinį egzaminą yra išlaikę tik 312 mediatorių (2019 m. – 197; 2020 m. – 94; 2021 m. – 21)[22], o sąraše

[20] Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas. Teisis. Pasiekiama internete: https://teisis.lt/external/mediator/list?filter=%7B%22page%22:1,%22pageSize%22:100,%22searchSpecialisationChildren%22:true,%22orderBy%22:%22surname%22,%22sortingOrder%22:%22asc%22,%22mediatorTypeList%22:null%7D (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[21] *Ibidem*.

[22] Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (2021). Informacija pateikta pagal užklausą elektroniniu paštu 2021 m. liepos 14 d.

yra 591 mediatoriai, akivaizdu, kad bent 279 asmenys į sąrašą pateko naudodamiesi išimtimis. Tai sudaro daugiau nei 47 procentus[23].

Sutartys su VGTPT sudarę turi 250 mediatorių[24]. Jie teikia Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamos ir iš valstybės lėšų finansuojamos privalomos mediacijos šeimos ginčuose, valstybės užtikrinamos mediacijos ir teisminės mediacijos paslaugas.

4. Reikalavimai mediacijos mokymams

Vienas iš kvalifikacinių reikalavimų Lietuvos Respublikos mediatoriams, kuris yra įtvirtintas Mediacijos įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 2 punkte, – ne trumpesnių nei 40 akademinių valandų trukmės mokymų mediacijos tema ne anksčiau nei prieš penkerius metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą dienos išklausymas[25]. Nepateikus tokių mokymų išklausymo pažymėjimo, asmuo negali būti įrašyta į Lietuvos mediatorių sąrašą (išskyrus išimtį taikomą teisėjams ir patyrusiems mediacijos dėstytojams, turintiems socialinių mokslų daktaro laipsnį).

Tam, kad mokymai būtų pripažinti tinkamais, būtina, kad jų turinys atitiktų Mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąrašą, kuris yra nustatytas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu[26]. Pagal reikalavimų sąrašo 2 punktą, mokymai turi sudaryti galimybes asmenims pasirengti laikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teisingumo ministro tvirtinamą mediatorių kvalifikacinio egzamino programą[27]. Mokymams taip pat yra keliami reikalavimai suteikti ne tik teorinių žinių apie mediaciją, bet ir išugdyti praktinius įgūdžius. Reikalavimų sąrašo 5 punkte yra nustatyta, kad praktinėms mediacijos užduotims mokymų metu turi būti skiriama nuo 30 proc. iki 40 proc. laiko. Mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąraše taip pat konkrečiai nurodyta kiek mažiausiai ir daugiausiai gali būti skiriama laiko tam tikroms temoms. Pavyzdžiui, temai „Konflikto ir ginčo samprata bei jų sprendimo būdai" turi būti skiriama ne mažiau kaip 1 akademinė valanda ir ne daugiau kaip 3 akademinės valandos mokymų[28].

---

[23] Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas. Teisis. Pasiekiama internete: https://teisis.lt/external/mediator/list?filter=%7B%22page%22:1,%22pageSize%22:100,%22searchSpecialisationChildren%22:true,%22orderBy%22:%22surname%22,%22sortingOrder%22:%22asc%22,%22mediatorTypeList%22:null%7D (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[24] *Ibidem*.

[25] Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). TAR, 2017-12053. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[26] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo". TAR, 21997. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[27] *Ibidem*.

[28] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo". TAR, 21997. Pasiekiama internete: https://e-seimas.

Pažymėtina, kad mokymų paslaugų teikėjams nėra keliami jokie kvalifikaciniai reikalavimai. Realiai mokymus mediacijos tema gali organizuoti ir vykdyti bet kuris asmuo ar organizacija. Svarbu užtikrinti, kad mokymų programa atitiktų Mokymų mediacijos tema minimaliuosius reikalavimus.

IV. Mediatoriaus kvalifikacinis egzaminas

1. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino turinys ir forma

Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino sėkmingas išlaikymas yra vienas iš kvalifikacinių reikalavimų Lietuvos Respublikos mediatoriams, kuris yra įtvirtintas Mediacijos įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 3 punkte[29]. Kaip jau buvo minėta šis kvalifikacinis reikalavimas nėra taikomas teisėjams, advokatams, antstoliams, notarams, turintis atitinkamai trejų metų darbo patirtį, bei socialinių mokslų daktaro laipsnį turintiems asmenims, kurie per paskutinius trejus metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą vedė mokymus mediacijos tema, kurių bendra trukmė – ne mažiau kaip 100 akademinių valandų. Mediatorių kvalifikacinį egzaminą organizuoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 11 straipsnio 2 dalimi, „Kai yra gauta ne mažiau kaip dešimt prašymų laikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo paskutinio iš šių prašymų gavimo dienos organizuoja mediatorių kvalifikacinį egzaminą. Kai yra gauta mažiau kaip dešimt prašymų laikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą, mediatorių kvalifikacinis egzaminas rengiamas ne rečiau kaip kartą per pusę metų”[30]. Kaip jau buvo minėta šį egzaminą vykdo mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos, kurių sudėtį tvirtina teisingumo ministras.

Svarbu paminėti, kad projektuojant egzamino sandarą, kas buvo daroma rengiant Koncepciją[31] buvo siekiama užtikrinti, kad egzamino metu būti tikrinamos ne tik mediacijos teorinės ir teisinės kandidatų žinios, bet ir jų gebėjimas šias žinias taikyti praktikoje, jų profesinės etikos išmanymas ir net asmeninės savybės.

Kadangi įstatyme kvalifikacinio egzamino klausimui nėra skirta daug dėmesio, natūralu, kad egzamino programa, forma bei jo organizavimo ir vykdymo tvarka buvo nustatyta teisingumo ministro įsakymu patvirtintuose poįstatyminiuose dokumentuose: Mediatorių

lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[29] Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). TAR, 2017-12053. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[30] *Ibidem*.

[31] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo”. TAR, 13939. Pasiekiamas internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?jfwid=-fxdp6ur6 (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

kvalifikacinio egzamino programoje, Mediatorių kvalifikacinio egzamino komisijos nuostatuose bei Mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos apraše[32].

Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino programa susideda iš 25 temų, kurios apima konflikto sampratą, alternatyvųjį ginčų sprendimą, mediacijos pagrindus, mediacines technikas, mediatoriaus profesinę veiklą ir etiką, atskirų ginčų kategorijų mediacijos ypatumus, teisines žinias (pvz. temos susijusios su bendraisiais teisės principais, sandoriais, įgaliojimais, santraukos nutraukimu, taikos sutartimis ir pan.). Programos 25 punkte taip pat yra išvardyti gebėjimai, kuriuos mediatoriai turi pademonstruoti egzamino metu, pvz. gebėjimas užtikrinti nešališkumą ir nepriklausomumą mediacijos proceso metu, gebėjimas atskleisti ginčo šalių tikruosius interesus, gebėjimą praktikoje panaudoti mediatoriaus bendravimo ir derybų vedimo įrankius ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad nepaisant kandidatų išsilavinimo ir patirties, jiems yra taikomas vienodo turinio egzaminas.

Lietuvoje mediatorių kvalifikacinį egzaminą sudaro dvi dalys. Pirmoji dalis – 20 uždarų klausimų testas. Kiekvienam klausimui yra pateikiami 3 atsakymai, iš kurių vienas yra teisingas. Egzaminą laikantiems asmenims suteikia viena valanda laiko, jiems yra draudžiama tartis ar naudotis kokiomis nors pagalbinėmis priemonėmis. Vadovaujantis Mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo 11 punktu[33], egzamino raštu dalies užduotis formuluoja Komisija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos teisingumo ministro tvirtinama mediatorių kvalifikacinio egzamino programa. Rašytinėje dalyje tikrinamos kandidatų teorinės žinios ir pasirengimas teikti mediacijos paslaugas, profesinės etikos žinios. Klausimai paprastai formuluojami siekiant patikrinti teisinio reguliavimo ir mediacijos teorijos išmanymą. Tam, kad pirmoji egzamino dalis būtų išlaikyta, kandidatas turi teisingai atsakyti į ne mažiau nei 14 klausimų, t. y. surinkti ne mažiau nei 7 balus dešimties balų sistemoje, kai kiekvienam teisingam atsakymui skiriama 0,5 balo. Siekiant užtikrinti nešališką vertinimą, kandidatų darbai yra šifruojami. Rašytinę dalį išlaikę kandidatai yra kviečiami į antrąją dalį. Rašytinės dalies neišlaikę asmenys, neturi teisės tęsti egzamino laikymo.

Antroji egzamino dalis vykdoma žodžiu. Jos metu siekiama įvertinti kandidatų gebėjimą praktikoje teikti mediacijos paslaugas bei taikyti turimas teorines žinias. Žodinės egzamino dalies metu, ginčo šalių vaidmenis atlieka kvalifikacinio egzamino komisijos nariai. Grupėse po 6 asmenis, kandidatai burtų keliu išsitraukia vaidmenis mediacijos procese. Mediacijos simuliacija dalijama į tokias 6 stadijas: mediatoriaus įvadas, ginčo šalių įžanginiai pasisakymai, spręstinų klausimų nustatymas, atskiras susitikimas su viena ginčo šalimi, atskiras susitikimas su kita ginčo šalimi, bendra

[32] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo". TAR, 21997. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[33] *Ibidem*.

diskusija. Kiekvienam kandidatui skiriama po 15 minučių atlikti savo vaidmenį burtų keliu išsitrauktoje stadijoje. Egzamino metu daromas garso ir vaizdo įrašas. Pasirodžius visiems kandidatams, komisijos nariai turi teisę jų klausti papildomų klausimų. Parastai šis laikas yra išnaudojamas išsiaiškinti kaip patys kandidatai vertina savo pasirodymą, kokias klaidas patys pastebėjo. Gavus atsakymus, kandidatai prašomi palikti patalpą ir komisijos nariai įvertina jų pasirodymus. Vadovaujantis Mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo 36 punktu, „Vertinant egzamino žodžiu dalies rezultatus, atsižvelgiama į praktinės užduoties atlikimo nuoseklumą, argumentacijos aiškumą ir tikslumą, gebėjimą praktinėje situacijoje taikyti mediacijos srities teorines žinias. Konkrečiai vertinama, kaip asmuo sukuria mediacijai palankią aplinką, užmezga ryšį ir bendrauja su kiekviena ginčo šalimi, praktikoje taiko mediacijos principus, valdo mediacijos procesą, skatina šalis atrasti abiem priimtiną ginčo sprendimą, kokius metodus taiko, siekdamas gauti iš šalių aktualią informaciją ir ją panaudoti, taip pat vertinami ir kiti aspektai”[34]. Kiekvienas egzamino komisijos narys vertina kiekvieno kandidato praktinės užduoties atlikimą individualiai, 10 balų sistema. Iš visų posėdyje dalyvaujančių komisijos narių įvertinimų išvedamas vidurkis, kuris apvalinamas dviejų skaitmenų po kablelio tikslumu. Žodinė dalis, o tuo pačiu ir visas egzaminas, laikomas išlaikyti, jei asmuo surenka ne mažiau nei 7 balus. Vadovaujantis Mediatorių kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo 44 punktu, „Asmuo, kuris neišlaikė egzamino, pakartotinai gali laikyti egzaminą ne anksčiau kaip po pusės metų nuo egzamino laikymo dienos. Egzamino perlaikymų skaičius neribojamas”[35]. Po egzamino kandidatai turi teisę susipažinti su komisijos protokolu, testo rezultatais ar praktinės užduoties atlikimo vaizdo įrašu. Neišlaikę egzamino asmenys taip pat turi teisę skųsti egzamino komisijos sprendimą kompetentingoms institucijoms įstatymų nustatyta tvarka.

[34] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo”. TAR, 21997. Pasiekiama internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr (žiūrėta 2021 m. liepos 28 d.).

[35] *Ibidem*.

2. Mediatoriaus kvalifikacinių egzaminų rezultatų tyrimas

Siekiant įvertinti Lietuvos Respublikoje taikomo mediatorių kvalifikacijos vertinimo modelio veiksmingumą, autoriai surinko ir susistemino nuo 2019 m. pradžios iki 2021 m. birželio 21 d. įvykusių 42 egzaminų rezultatus.

1 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą laikiusių asmenų skaičius ir rezultatai.

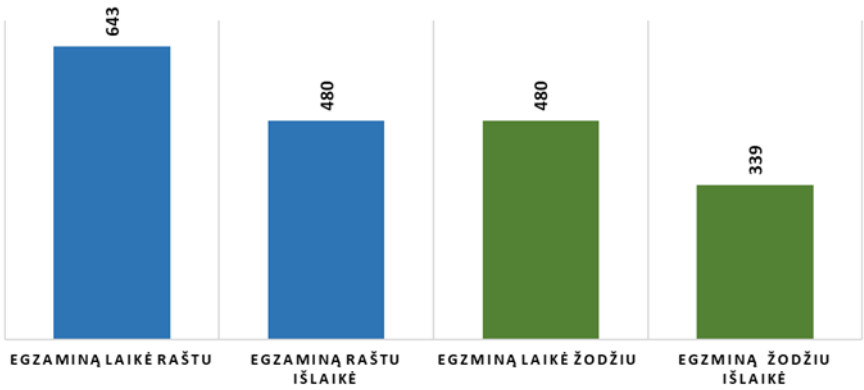

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Duomenų analizė parodė, kad per visą tiriamąjį laikotarpį mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą laikė 643 asmenys. Mediatorių raštu egzaminą išlaikė 75 proc. asmenų (480 asmenys). Žodinę dalį išlaikė 71 proc. kandidatų (339 asmenys), kuriems po rašytinės dalies išlaikymo buvo leista egzaminą tęsti. Tolimesnė duomenų analizė parodė, jog mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą išlaikė 53 proc. kandidatų į mediatorius.

2 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą laikiusių asmenų skaičiaus ir rezultatų palyginimas 2019-2020 m.

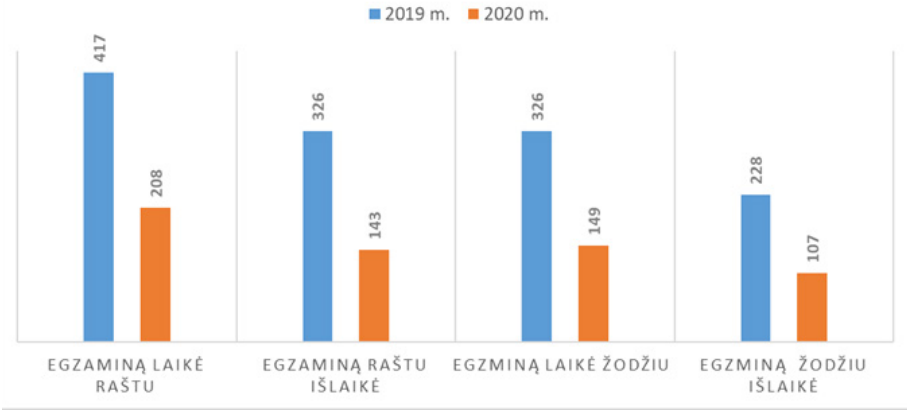

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Aukščiau pateiktame 2 paveiksle matome, kad lyginant su 2019 m. 2020 m. stebimas ženklus (dvigubai mažiau) mediatorių egzaminą laikiusių asmenų skaičiaus sumažėjimas. Toks skirtumas susidarė dėl dviejų priežasčių. Pirma, 2019 m. visi šalies mediatoriai norėjo įgyti mediatoriaus statusą pagal naujuosius kvalifikacinius reikalavimus, todėl tuo laikotarpiu buvo teikiama daug paraiškų egzamino laikymui. Antra, neišvengiamai 2020 m. kovo – gegužės mėnesiais taikyti tiesioginio bendravimo apribojimai dėl COVID 19 ligos sukeltos pandemijos lėmė tai, kad 3 mėnesius mediatoriaus kvalifikacinis egzaminas iš vis nebuvo vykdomas. Karantinas apribojo kandidatų į mediatorius galimybę išsilaikyti egzaminą, nes tuo metu mediatoriaus kvalifikacinio egzamino nuostatai nebuvo pritaikyti egzamino organizavimui nuotoliniu būdu. Nuo 2021 m. pavasario tokia galimybė buvo užtikrinta ir iki birželio bei liepos mėnesiais sėkmingai įvyko 4 mediatorių kvalifikaciniai egzaminai nuotoline forma. Nors kandidatai egzamino daliai raštu ir toliau turėjo vykti į Teisingumo ministerijos patalpa, praktinė (žodinė) dalis vyko per MS Teams programą nuotoliniu būdu.

Vertinant egzamino vykdyto 2019 ir 2020 m. rezultatus, matome, kad raštu dalį išlaikė 2019 m. 78 procentai laikiusiųjų, žodžiu – beveik 70 proc. 2020 m. raštų dalį išlaikė 70 proc. laikiusiųjų, o žodžiu – 72 procentai. Stebimas tam tikras rezultatų prastėjimas rašytinės dalies atveju ir nedidelis augimas žodinės dalies atžvilgiu. Galima daryti prielaidą, kad 2019 m. daug patyrusių mediatorių laikė egzaminą ir tai lėmė aukštesni rašytinės dalies įvertinimai.

3 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinės dalies rezultatų dinamika 2019-2021 m.

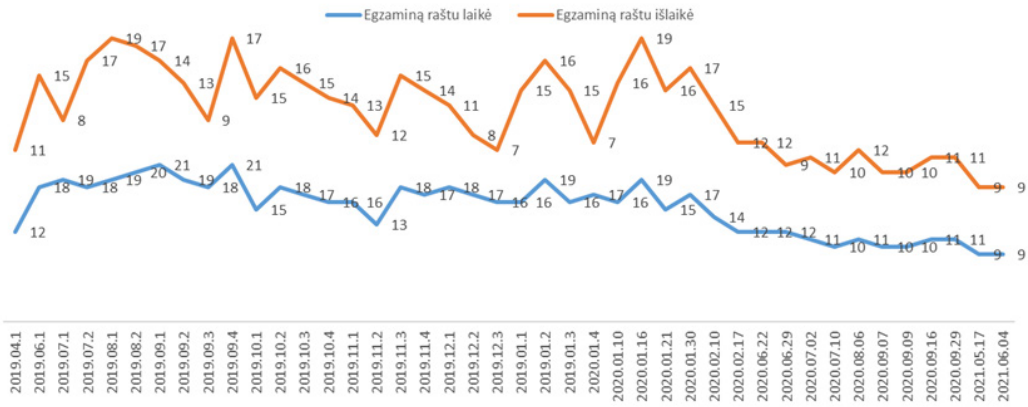

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

4 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino žodinės dalies rezultatų dinamika 2019-2021 m.

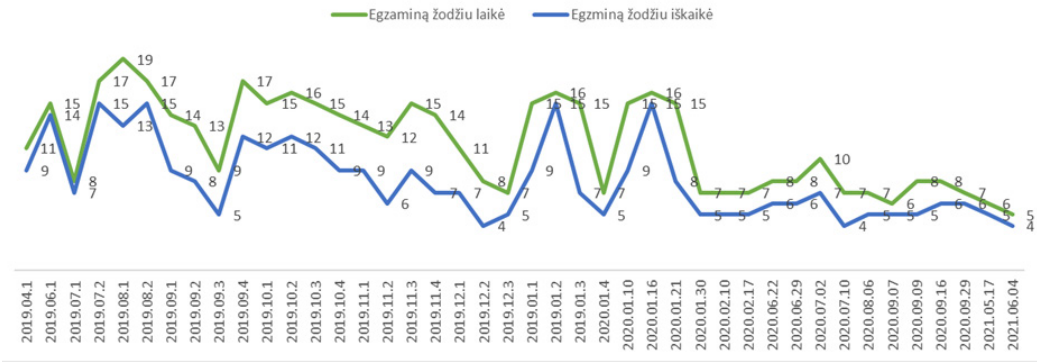

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Mediatorių kvalifikacinio egzamino dinaminė duomenų analizė parodė, kad nuo 2020 metų vasario stebima egzaminą laikiusiųjų mažėjimo tendencija, kai 2019 m. vidutiniškai egzaminą raštu laikydavo apie 18, o žodžiu apie 15 asmenų, o nuo 2020 metų vasario vidutiniškai egzaminą raštu laikydavo apie 11, o žodžiu apie 8 asmenų. Sistemiškai vertinant, tai pozityvi tendencija, kas rodo mediatorių egzaminavimo pirminio etapo baigtį ir situacijos stabilizavimąsi. Be to, matomas geresnis santykis tarp asmenų, kurie laikė ir išlaikė egzaminą.

5 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinės dalies įvertinimai 2019-2021 m.

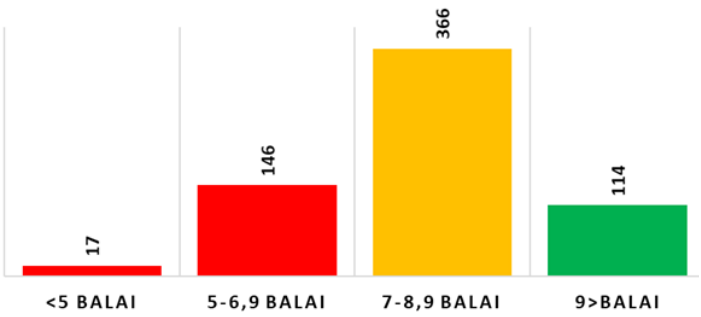

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Kaip buvo minėta anksčiau, egzamino rašytinei daliai išlaikyti būtina surinkti ne mažiau nei 7 balus. Duomenų analizę parodė, kad didžioji dalis mediatorių egzaminų raštu įvertinimų svyravo nuo 7 iki 8,9 balų, kas sudarė 57 proc. visų teigiamai įvertinimų. Deja, tik 18 procentų laikiusiųjų surinko 9 ir daugiau balų. Taigi labai geras ir puikias žinias demonstravusių kandidatų nėra dauguma.

6 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino žodinės dalies įvertinimai 2019-2021 m.

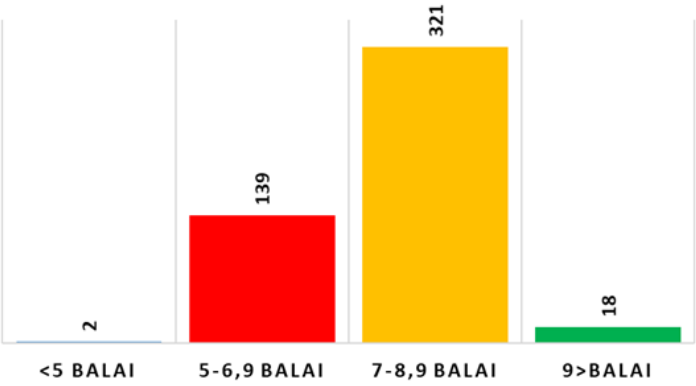

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Akivaizdu, kad bendra tendencija yra ta, jog mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinės dalies įvertinimai yra aukštesni nei egzamino žodžiu. Tai patvirtina tyrime surinktų duomenų analizė. Įvertinimai 9 balai ir daugiau sudarė tik 3 proc. visų teigiamai įvertintų kandidatų į mediatorius. Visi kiti teigiami įvertinimai vidutiniai arba geri. Šie rezultatai rodo, kad egzaminą laikantys asmenys dažniausiai neišsiskiria ypatingai gerais praktiniais mediacijos taikymo įgūdžiais.

7 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinės dalies rezultatų palyginimas 2019-2021 m.

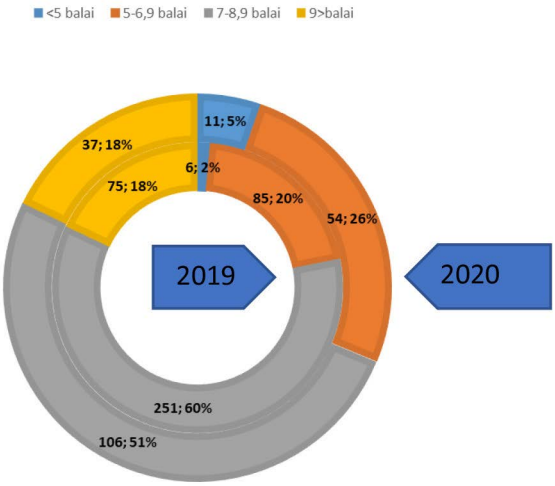

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Atlikus 2019 m. – 2020 m. mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinės dalies įvertinimų palyginamąją analizę matome, kad 2020 m. egzaminą neišlaikiusiųjų skaičius

padidėjo nuo 22 proc. (2019 metais) iki 31 proc. (2020 m.). Aukščiausių įvertinimų dalis išliko nepakitusi, nes 2019 m. ir 2020 m. fiksuota 18 proc. asmenų, kurių įvertinimas buvo aukščiau nei 9 balai.

8 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino žodinės dalies rezultatų palyginimas 2019-2021 m.

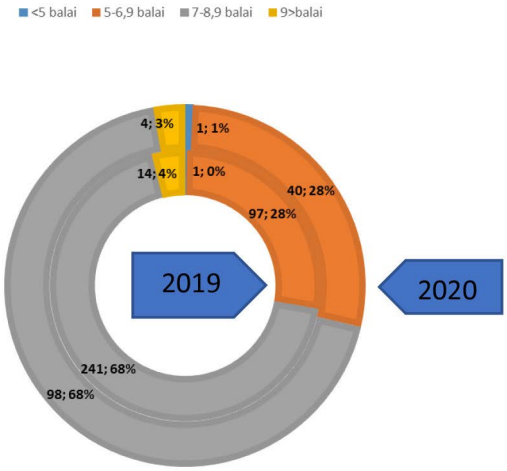

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Atlikus 2019 m. – 2020 m. mediatoriaus egzamino žodinės dalies įvertinimų palyginamąją analizę matome, kad egzaminų rezultatai praktiškai nepatiko. Stebimos stabilios tendencijos, kai mediatoriaus kvalifikacinio egzamino žodinę dalį išlaiko apie 70 proc. kandidatų, o aukščiausi įvertinimai tesudaro 3-4 proc. nuo visų įvertinimų.

9 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą išlaikiusių asmenų analizė pagal lytį.

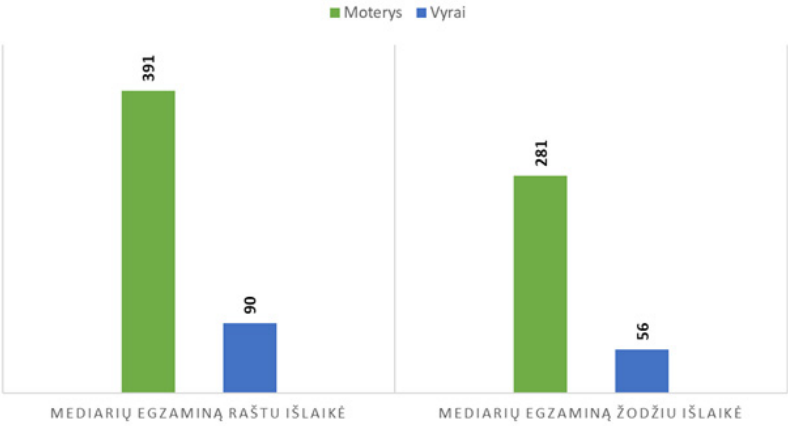

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Kitas svarbus rezultatas, kurį parodė atliktas tyrimas, yra tai, kad kandidatų į mediatorius pasiskirstymas pagal lytį rodo moteriškos lyties dominavimą. Mediacijos doktrinoje šis aspektas plačiai analizuojamas skirtingas diskursais, kai keliami klausimai dėl ko-mediacijos įgyvendinimo ar lyčių balanso atskirų kategorijų šeimos ar partnerystės ginčuose. Taigi tyrimas parodė, kad kandidatų į mediatorius vyrų įsitraukimas nėra didelis. Analizuojamu laikotarpiu mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinę dalį laikė tik 90, o žodinę tik 56 vyrai.

10 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino rašytinės dalies rezultatų palyginimas 2019-2021 m. pagal lytį.

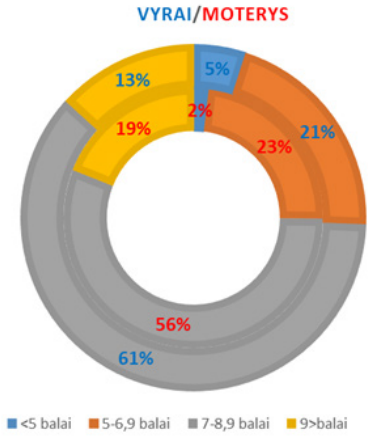

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Atliekant tyrimą tikslinga įvertinti mediatorių egzaminų rezultatų pasiskirstymą pagal lytį. Tolimesnė duomenų analizė parodė, kad kandidatų į mediatorius moterų įvertinimai egzamino rašytinėje dalyje yra aukštesni. 19 proc. moterų buvo įvertintos 9 labais ir aukščiau, o vyrų tarpe šis rodiklis siekė tik 13 proc. Be to, matoma tendencija, kad kandidatų į mediatorius vyrų įvertinimai mažiau nei 5 balai siekė 5 proc., o moterų tik 2 proc.

11 paveikslas. Mediatoriaus kvalifikacinio egzamino žodinės dalies rezultatų palyginimas 2019-2020 m. pagal lytį.

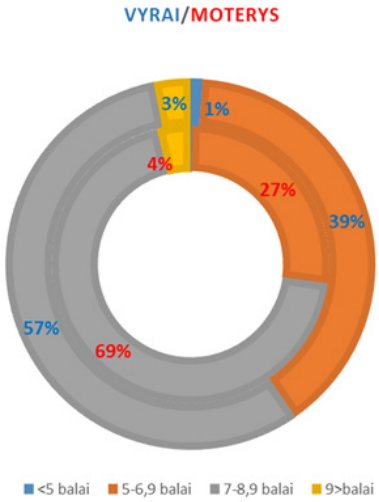

Šaltinis: Mediatorių egzamino kiekybinio tyrimo, kurį 2021 m. atliko šio straipsnio autoriai, rezultatai.

Mediatorių egzamino žodžiu duomenų analizė parodė, kad kaip ir raštu, taip ir žodžiu, kandidatų į mediatorius – moterų įvertinimai yra aukštesni nei vyrų.

Apibendrinus empirinio kiekybinio tyrimo rezultatus, mediatoriaus kvalifikacinio egzamino, vykusio 2019 m. balandį – 2021 m. birželį išlaikymo procentas – 53 procentai. Dažniausiai su sunkumais kandidatai į mediatorius suduria egzamino rašytinėje dalyje. Dėl Covid 19 ligos pandemijos taikytų tiesioginio bendravimo ribojimų bei dėl ankstesniais metais didelio egzaminą laikiusių asmenų skaičiaus, egzaminą laikė 2020 m. egzaminą laikė ženkliai mažiau asmenų. Lyginat 2019 m. ir 2020 m. egzaminą laikiusių asmenų rezultatus, stebimas rezultatų prastėjimas rašytinės dalies atveju ir nedidelis augimas žodinės dalies atžvilgiu. Analizuojant kandidatų gautus balus rašytinėje dalyje, akivaizdu, kad vyrauja vidutiniai ir geri įvertinimai ir tik 21 procentas kandidatų gavo labai gerus arba puikius įvertinimus. Žodinės dalies įvertinimai yra žemesni nei rašytinės dalies. Jų trape taip pat ypatingai mažai aukščiausių įvertinimų. 2020 m. egzaminą neišlaikiusiųjų skaičius padidėjo nuo 22 proc. (2019 metais) iki 31 proc. Žodinės dalies atveju, stebimos stabilios tendencijos, kai mediatoriaus kvalifikacinio egzamino žodinę dalį išlaiko apie 70 proc. kandidatų, o aukščiausi įvertinimai tesudaro 3-4 proc. nuo visų įvertinimų. Įdomu tai, kad tarp kandidatų į mediatorius dominuoja moterys. Jos rodo ir geresnius mediatoriaus kvalifikacinio egzamino išlaikymo rezultatus.

3. Išoriniai ir vidiniai (subjektyvūs) veiksniai, kurie įtakojo mediatorių egzamino laikymą

Atlikta kiekybinė mediatorių egzaminų rezultatų analizė buvo pagilinta ir išplėsta kokybiniais tyrimo duomenimis. Straipsnio autoriai tiesiogiai dalyvavo apie 50 proc. vykusių egzaminų, tad taikydami stebėjimo metodą, gaudami grįžtamąjį ryšį iš egzaminuojamųjų, kartu abstrahuodami sukauptus duomenis išskiria dvi grupes veiksnių, kurie ženkliai įtakojo mediatorių egzaminų procesą: išoriniai ir subjektyvūs veiksniai.

Prie išorinių veiksnių būtina paminėti tai, kad kandidatams trūko informacijos apie egzaminą, jo vykdymo tvarką. Ypač tai buvo aktualu egzaminų pradžioje. Tokia situacija savo ruožtu iššaukė klaidinančios informacijos plitimą tiek dėl mediacijos egzamino procedūrų, tiek ir dėl visos mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistemos. Informacijos nepakankamumas lėmė nereikalingą įtampą mediatorių tarpe ir daugeliui jų sukėlė egzamino baimę (lot. examinophobia). Dažnas mediatorius teigė, jog egzamine jis jautėsi nenatūraliai, sukelta įtampa blokavo jo kūrybingumą ar gebėjimą perteikti informaciją, atskleisti savo gebėjimus. Be to, asmenys, kurie laikė egzaminą skleidė dezinformaciją apie jo turinį, pavyzdžiui gąsdino kitus, kad egzamino rašytinė dalis yra labai sudėtinga, testas sudarytas painiai ir reikalauja plačių tarpdisciplininių teorinių žinių, labai daug klausimų iš skirtingų sričių, o ir patys klausimai labai sudėtingi ir klaidinančiais suformuluoti. Taip pat buvo minima, kad egzamino aplinka labai formalizuota, nepalankų psichologinį klimatą sustiprina žodinės jo dalies vaizdo ir garso įrašymas. Taip pat pastebima, kad egzamino neišlaikę asmenys, savo patirtimis dalijosi neobjektyviai vertindami savo pasirengimą, o neišlaikymo priežasčių ieškodami išorėje, kartu vengdami kritinio savęs įsivertinimo ir klaidų analizės. Kitas išorinis veiksnys, tai mediatorių egzaminų komisijos narių, kurie atlieka ginčo šalių vaidmenis mediacijos simuliacijoje (žodinėje egzamino dalyje) kritinis vertinimas, nurodant, kad komisija nariai „perspaudžia" su ginčo šalių vaidyba bei reikalavimais mediatoriams, sukuria daugybę sudėtingų ir nepatogių situacijų, vertindami kandidatų pasirodymus taiko neaiškius vertinimo kriterijus.

Paminėtina ir tai, kad autorių atliktas tyrimas, taip pat asmenų, laikiusiųjų mediatoriaus egzaminą grįžtamasis ryšys, leido išskirti ir subjektyvaus pobūdžio veiksnius. Autoriai pastebėjo, kad nemaža dalis asmenų, kurie neišlaidė praktinės dalies egzamino, visiškai neturėjo praktinių mediatoriaus įgūdžių ar atitinkamos patirties, įskaitant ir mokymų metu turėtos įgyti patirties mediacijos simuliacijose. Daliai egzaminuojamųjų pats egzaminas tapo pirmąją praktine mediacine patirtimi. Kitas svarbus aspektas, kad egzaminų metu buvo stebimas asmenų išreikštas nepasitikėjimas savo profesinėmis mediatoriaus žiniomis, dažnai net pasimetimas dėl elementarių klausimų susijusių su mediacijos principais ar pan. Be to, buvo stebimas asmenų negebėjimas susikoncentruoti į pateiktą

personalinę užduotį, kas iššaukdavo savikontrolės praradimą, visišką proceso valdymo praradimą ar net šalių nepasitenkinimo išreiškimą. Kita vertus, pavieniais atvejais buvo stebimas dalies asmenų perdėtas pasitikėjimas mediatoriaus kompetencija, klaidingas manymas, kaip turi vykti mediacijos procesas, o to priežastis, tai savi-edukacija ar abejotini mokymai, kurių rezultatas sunkiai įvertinamas. Prie subjektyvių veiksnių, kurie neigiamai įtakojo mediacijos egzaminą, taip pat priskirtinas ir savo profesinės praktikos perkėlimas į mediacijos procesą (ikiteisminio tyrimo tyrėjo, socialinio darbuotojo; administratoriaus ir pan.).

Akivaizdu, kad egzamino neišlaikymo priežastys susijusios su nepakankamomis mediacijos žiniomis bei įgūdžiais, įsitikinimu, kad mediatoriaus kvalifikacinis egzaminas tėra formalumas ir per dideliu pasitikėjimu savo kitose vaidmenyse įgyta patirtimi, kuri iš esmės nėra gelbėjanti mediacijose. Taip pas svarbiu aspektu išlieka mediacijos mokymų kokybė, ypač būtinybė užtikrinti ne tik teorinių žinių perdavimą, bet ir praktinių įgūdžių lavinimą. Galiausiai, laikant egzaminą labai svarbi savikontrolė, gebėjimas valdyti jaudulį, įsijausti į ginčo šalių situaciją (empatija). Šių įgūdžių ir asmeninių savybių trūkumas daugeliui taip pat sudarė kliūtis sėkmingam egzamino išlaikymui.

V. Išvados

Straipsnyje pateikti tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvoje yra sukurta efektyvi mediatorių kvalifikacijos vertinimo sistema. Vis dėlto, atskiri Lietuvos modelio elementai turėtų būti tobulinami tuo užtikrinant mediacijos paslaugų kokybės augimą. Visų pirma, būtina ieškoti efektyvių sprendimų, kurie leistų užtikrinti praktinių mediatoriaus įgūdžių susiformavimą iki egzamino. Manytina, kad kiekvienas egzaminą laikantis kandidatas turėtų būti dalyvavęs ko-mediatoriaus ar stažuotojo vaidmenyje tam tikrą valandų skaičių.

Taip pat būtina kelti klausimą dėl išimčių, kai mediatoriaus egzaminas nelaikomas, rato siaurinimo. Kokybiškų mediacijos paslaugų teikimui būtinas ne tik specialiųjų praktinių gebėjimų turėjimas, bet ir atskirų tarpdisciplininių žinių įgijimas. Taigi, keliamas klausimas dėl bendrojo teisinio darbo stažo turėjimo ir priklausymo atskirai teisininkų profesijai (notarui, advokatui, antstoliui ir pan.) pakankamumas teikti kokybiškas mediacijos paslaugas. Kadangi šiai dienai Lietuvoje yra pakankamas skaičius atestuotų mediatorių, yra tikslinga žengti sekantį žingsnį ir kurti dar griežtesnius reikalavimus mediatoriaus kvalifikacijai įgyti.

Be to, tyrimas atskleidė būtinumą vykdyti nuolatinį mediatorių kvalifikacijos vertinimo monitoringą. Tokia stebėsena turi pasireikšti ne tik per statinių veiksnių (pvz. egzamino rezultatų įvertinimą, kvalifikacijos kėlimo rezultatus ir pan.) įvertinimą, bet

ir dinaminių veiksnių analizę. Pastarieji tiesiogiai susiję su tolimesnių mediacijos paslaugų teikimu, įskaitant jų kokybės vertinimą, taip pat ir mediatoriaus vaidmens įtvirtinimu teisinių paslaugų sistemoje. Taigi, čia tikslinga įdiegti nuolatinį monitoringo elementą, kuris leistų užsitikrinti duomenų rinkimą, sisteminimą ir analizę, kas vėlgi leistų priimti tikslinius, mokslu ir faktais grįstus sprendimus dėl mediacijos plėtros.